

سفرات نامہ  
فطران السلطنہ  
الاستان  
در عصر احمد شاہ

پژوہش، تصحیح و تحشیہ: ساسان والی زادہ

## شناسنامه

### سفارت نامه فطن السلطنه - لرستان در عصر احمد شاهی پژوهش، تصحیح و تحشیه: ساسان والی زاده

مدیر هتري: احسان نوری نجفی

لیتوگرافی و چاپ: زیتون

بها: ۱۰۰ هزار تومان

ویراستار: غلامرضا عزیزی

انتشارات: هاویر، همراه: ۰۹۱۶۹۷۰۰۴۰۶

شمارگان: ۵۰۰ نسخه، چاپ اول ۱۴۰۱

مدیر تولید و ناظر چاپ: سہیمہ اسدزادہ

شابک: ۸-۱۳-۷۹۳۷-۶۲۲-۹۷۸

Haavirpub@gmail.com - Instagram:havir.pub

کلیه حقوق برای ناشر محفوظ است.



انتشارات هاویر

|                      |                                                                                                                            |
|----------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| سرشناسه              | والی زاده، ساسان، ۱۳۵۳                                                                                                     |
| عنوان قراردادی       | فلاحت و تجارت (مجله) (Falahat V Tejarat (Magazine)                                                                         |
| عنوان و نام پدیدآور  | سفارت نامه فطن السلطنه: لرستان در عصر احمد شاهی / [محمدعلی مجد]:<br>تصحیح و تحشیه ساسان والی زاده؛ ویراستار غلامرضا عزیزی. |
| مشخصات نشر           | خرم آباد، انتشارات هاویر، ۱۴۰۰                                                                                             |
| مشخصات ظاهری         | ۲۱۲ ص، مصور، نمونه                                                                                                         |
| شابک                 | ISBN: ۹۷۸ - ۶۲۲ - ۷۹۳۷ - ۱۳ - ۸                                                                                            |
| وضعیت فهرست نویسی    | فیبیا                                                                                                                      |
| یادداشت              | کتاب حاضر مجموعه مقالاتی است که محمدعلی مجد معروف به فطن السلطنه<br>درباره لرستان در مجله ی فلاحت و تجارت منتشر کرده است.  |
| یادداشت              | کتاب نامه ص [۲۰۳]-۲۱۰                                                                                                      |
| موضوع                | لرستان -- تاریخ -- قرن ۱۳ ق. - ۱۴<br>Lorestan (Iran: Province) -- History -- ۱۹-۲۰th centuries                             |
| شناسه افزوده         | مجد، محمدعلی، ۱۳۷۵-۱۳۵۷.                                                                                                   |
| رده بندی کنگره       | DSR ۲۰۵۱:                                                                                                                  |
| رده بندی دیویی       | ۹۵۵/۵۲:                                                                                                                    |
| شماره کتاب شناسی ملی | ۸۷۲۰۷۸۳:                                                                                                                   |

# فهرست

|    |                       |                                                                              |                     |
|----|-----------------------|------------------------------------------------------------------------------|---------------------|
| ۴۴ | [حدود آن]             | ۱۱                                                                           | اشاره               |
| ۴۴ | [قراء سیلاخور علیا]   | بخش نخست: درباره اثر                                                         |                     |
| ۴۹ | نتیجه                 | ۱۶                                                                           | گزارش کتاب          |
| ۴۹ | ج. سیلاخور سفلی       | ۳۰                                                                           | روش تصحیح           |
|    | [زراعت سیلاخور سفلی]  | ۳۰                                                                           | مختصات نثر          |
| ۵۱ | [ده‌های معروف]        | ۳۳                                                                           | منابع مولف          |
| ۵۲ | کلیات                 |                                                                              |                     |
| ۵۳ | زراعت بروجرد          | بخش دوم: سفارت نامه لرستان<br>(اوضاع طبیعی، اقتصادی، احصائی بروجرد و لرستان) |                     |
| ۵۳ | صنایع بروجرد          |                                                                              |                     |
| ۵۴ | د. جاپلق              | ۳۷                                                                           | مقدمه               |
| ۵۴ | حدود آن               | باب اول: بروجرد، جاپلق و بختیاری                                             |                     |
| ۵۴ | دهات و قراء معروفه آن | ۳۸                                                                           | الف. بروجرد         |
| ۵۶ | [رودخانه‌های آن]      | ۳۹                                                                           | [تاریخ بنای بروجرد] |
| ۵۶ | زراعت جاپلق           | ۴۱                                                                           | [باغ‌های بروجرد]    |
| ۵۶ | حیوانات آن            | ۴۱                                                                           | [آب‌های بروجرد]     |
| ۵۶ | صنایع آن              | ۴۳                                                                           | ب. سیلاخور علیا     |

|     |                        |    |                                   |
|-----|------------------------|----|-----------------------------------|
| ۷۵  | جنگل آن                | ۵۷ | ملاحظات                           |
| ۷۶  | مالیات پشتکوه          | ۵۷ | هـ بختیاری                        |
| ۷۷  | ب؛ پیشکوه              | ۵۸ | [کوه‌های بختیاری]                 |
| ۷۷  | [خرم‌آباد]             | ۵۹ | [رؤسای طوایف]                     |
| ۷۸  | طوایف پیشکوه           | ۵۹ | [شاپورآباد و ده‌های بختیاری]      |
| ۷۸  | طوایف بالاگریوه        | ۶۱ | [غالیه‌کوه]                       |
|     | بیرانوند               | ۶۲ | [اشتران کوه]                      |
|     | [باجولوند]             | ۶۳ | [الیگودرز]                        |
| ۸۸  | دالوند                 | ۶۳ | [قارن کوه]                        |
| ۸۹  | کاند رحمت              | ۶۴ | [دریاچه گهر]                      |
| ۹۱  | سگوند                  | ۶۵ | [منازل بختیاری]                   |
| ۹۸  | پاپی                   | ۶۷ | طوایف بختیاری                     |
| ۹۸  | خودکی                  | ۶۷ | خوانین بختیاری                    |
| ۹۹  | دیرکوند                |    |                                   |
| ۱۰۲ | آروان                  |    | باب دوم؛ لرستان [خرم‌آباد و حومه] |
| ۱۰۲ | صیمره [طایفه زینی‌وند] | ۶۹ | وضع طبیعی آن                      |
| ۱۰۳ | چگینی                  | ۶۹ | حدود لرستان                       |
|     | الیشتر [طوایف سلسله]   | ۷۰ | جبال لرستان                       |
| ۱۰۴ | حسنوند                 | ۷۱ | رودهای عمده لرستان                |
| ۱۰۴ | یوسف‌وند و کولیوند     | ۷۲ | الف. پشتکوه                       |
| ۱۰۶ | کرم‌علی و فلک‌الدین    | ۷۳ | حدود آن                           |
| ۱۰۸ | ملاحظات                | ۷۴ | طوایف پشتکوه                      |
| ۱۰۹ | دلفان                  | ۷۴ | [شکارگاه والی]                    |
| ۱۱۰ | کاکاوند                | ۷۵ | معادن پشتکوه                      |

# اشاه

محمد علی مجد - که بعدها به فطن السلطنه معروف شد - از فعالان سیاسی و کارگزاران دوره احمدشاهی و پهلوی است که علاوه بر حکمرانی شهرها و استان های مختلف، همواره در جایگاه بازیگری سیاسی و فعالی اجتماعی نقش آفرینی کرده است.

محمد علی مجد در واقع از اهالی قزوین است. تولد او به ۱۲۷۵ خورشیدی و درگذشتش به سال ۱۳۵۷ در سن ۸۱ سالگی و در آستانه پیروزی انقلاب اسلامی صورت گرفت. مدفن او در جوار شاهزاده حسین قزوینی قرار دارد.

فطن السلطنه از دانش آموختگان دوره سیست و هشت مدرسه علوم سیاسی بود که با علی منصور، علی سهیلی و عبدالحسین هژیر هم دوره بود. هم دوره های فطن السلطنه هر کدام حداقل یک دوره نخست وزیر بوده اند.

او از طبقه دولت مردان، متمول و زمین داران بزرگ ایران بود که در عین حال از مردم جدا نبود. او در دوره هایی هم باروحانیت ایران و حتی امام خمینی<sup>(ره)</sup> مکاتبه و مراوده داشت.

مبنای این ارتباطات تقابل با سیاست های پهلوی به خصوص در زمینه زمین بود. ثروت افسانه ای فطن السلطنه دوبار از پهلوی پدر و پسر گزند یافت. یک بار قربانی سودای رضای چکمه پوش شد که به تقاص محرومیت های جوانی، املاک پراچ مالکان زمین های شمال از جمله زمین های فطن السلطنه را از چنگ ایشان درآورد و دیگر بار ارزانی سیاست های اصلاحات ارضی محمدرضای جوان و جسور شد که املاک موروثی ایشان بر باد فنا رفت تا در پایان عمر که اتفاقاً نزدیک به پیروزی انقلاب بود از جیفه دنیا چندان چیزی در چنته و پنجه او نمانده باشد. اگر چه سرمایه نقد او فرزندی بود که در هنر، معماری و تاریخ خوش درخشیدند.

فطن السلطنه زندگی پر فراز و فرودی را تجربه کرد. فطانت و کیاست و نیز امین بودن و

سخت کوشی، او را در سال‌های نخست عمر محل اعتماد و سپس اعتبار قرار داد. لقب فطن السلطنه را بی‌سببی به او اعطا نکردند که گریزی به این هوش و تلاش او بود. در این دوران قلم کنکاش‌گر و نگاه علمی او باعث تالیف و انتشار مقالاتی شد که با تحسین اهالی فضل هم مواجه شد.

این کتاب که آن را سفارت نامه لرستان نامیده‌ام، حاصل یکی از همین قلم برداشتن‌هاست. به هر روی مجموعه نوشتار او در یازده شماره مجله معتبر فلاح و تجارت در سال ۱۲۹۷ خورشیدی به طور مسلسل منتشر شد و نقش بارزی در ارائه تصویر واقع‌تری از لرستان ایفا کرد. این تصویر اگرچه خالی از اغوج و برخی قضاوت‌های ناروا نیست اما مهم‌ترین و نخستین منبع جامعی بود که در آن «جغرافیای پلتیکی، احصائی و ثروتی» لرستان استخراج و «منتشر» شد. به عبارتی پیش از گزارش فطن السلطنه ما هیچ مجموعه مدون و مفصلی درباره استعداد، جغرافیا، سپهر سیاسی و ظرفیت‌های طبیعی لرستان در ایالت ملی در دست نداریم. اگر چه چند سفرنامه از دوره فتحعلیشاه تا همین عصر در دست است اما فراموش نشود آن آثار در قالب نسخه خطی و محصور در کنج کتابخانه‌ها باقی مانده بودند. جهان آثاری که اتفاقاً صاحب این قلم برخی از آنها را تصحیح کرده از دسترس کافه مردم و حتی خواص دور بوده‌اند اما این اثر در یک سده پیش از این در جریده‌ای پر خریدار انتشار یافته و اقبال یافته بود.

چنانکه گفته شد این کتاب که مولف خود نام «لرستان امروز» بر آن نهاده بود حاصل دوره جوانی اوست که در سن بیست و دو سالگی هنگامی که از طرف اداره فلاح و تجارت مأمور لرستان می‌شود به نگارش درآمده و به تدریج در دوره احمدشاه در مجله فلاح و تجارت درج گردید.<sup>۱</sup>

مولف که خود از اهمیت اثرش آگاه بوده است در مقدمه مجموعه گزارش‌هایش می‌نویسد: «بدیهی است خوانندگان مجله فلاح و تجارت متوجه زحمات مصنف شده و خدمت ایشان را در راه معارف ایران تقدیر خواهند کرد». البته چنانکه خواهد آمد چاپ مقالات لرستان امروز و برخی مقالات اقتصادی دیگر برای فطن السلطنه بی‌اجر نماند و به خاطر همین مقالات نشان درجه دو علمی را از طرف وزارت معارف و اوقاف دریافت کرد.

مولف در علت انتخاب نام «لرستان امروز» می‌نویسد: «این ترتیبات حاضره (در سال ۱۳۳۵ قمری) را به هیچ وجه دوام و ثباتی نیست، لهذا ما این مجموعه خود را موسوم

احسان جمشیدی (۱۳۹۵) در مجله جامعه و اقتصاد به معرفی این نوشته‌ها پرداخته و برآن نام «لرستان از نگاه یک سناتور» نهاده بود.

به «لرستان امروز» می‌نمائیم که علاوه بر بعضی جهات ثروتی و احصائی و پلتیکی، اگر تغییر و تبدیلی رخ داد در آتیه مورد طعن و ملامت ملال‌آور خوانندگان تیزبین واقع نشویم.»

امروزی که او از آن نام می‌برد لرستان عصر احمدشاهی است، لرستانی که دیگر حاضر به انقیاد دودمان قاجار نبود و سر به بی‌نیازی و خودسری کشیده و از سویی فقر و تبعیض و ظلم حاکمان آنها را عاصی ساخته بود. تصحیح و انتشار این کتاب را دو سود خواهد بود. هم یکی از آثار مهجور ولی درعین حال ارزشمند درباره تاریخ و جغرافیای لرستان بازکاوی می‌شود و هم چهره محمدعلی مجد یا فطن‌السلطنه از پس غبار فراموشی بازنمایی می‌شود.

استادان و دوستان بسیاری چه از باب انگیزه و چه از باب در دسترس نهادن منابع و چه اصلاح یا یادآوری نکته‌ای و یا حتی کلمه‌ای مصحح را یاری دادند. از آن جمله است به انتظام حروف الفبا: فیروز آزادی، محمد مهدی آقاخانی، وحیده بهرامی، سپیده بهرامی، ابراهیم خدایی، محمد خسروی شکیب، بهمن زندگی، سید فرید قاسمی، محمد قلی مجد، سهراب محمودی، امین نصرتی، علی نوری، محمد یوسف زاده، مسعود یوسفی و زنده‌یاد اسحق بهرامی. زحمت بازخوانی و ویراستاری کتاب را نیز غلامرضا عزیزی پژوهشگر و نویسنده نام آشنا، از سر لطف و بزرگواری تقبل نمود، سید احسان نوری نجفی، کتاب را برای چاپ آراست و سهمیه اسدزاده‌نوی برای چاپ شایسته کتاب کوشید. سپاسگوی مهر ایشان هستم.

www.ketab.ir

ساسان والی‌زاده